

Lucie ZORMANOVÁ

Uniwersytet Śląski w Katowicach

<https://orcid.org/0000-0002-8004-8674>

Kontakt: e-mail: l.zormanova@centrum.cz

Jak cytować [how to cite]: Zormanová, L. (2018). Tożsamość narodowa i regionalna dzieci i młodzieży na Zaolziu. *Podstawy Edukacji: Podjęcie interdyscyplinarne*, 11, 171–182.

Tożsamość narodowa i regionalna dzieci i młodzieży na Zaolziu

Streszczenie

Głównym celem przeprowadzonych badań było sprawdzenie, jak rodzice wspomagają rozwijanie tożsamości narodowej i regionalnej dzieci objętych edukacją wczesnoszkolną i wychowaniem przedszkolnym w szkołach z polskim językiem nauczania na Zaolziu. W celu uzyskania informacji na ten temat postanowiłam posłużyć się metodą sondażu diagnostycznego, techniką ankiety, która została skierowana do rodziców dzieci szkoły podstawowej z polskim językiem nauczania w Karwinie oraz przedszkola z polskim językiem nauczania w Karwinie. Badania przeprowadzono w roku szkolnym 2017/2018, w regionie granicznym Karwina, w którym od wieków współistniały wpływy polskie i czeskie.

Słowa kluczowe: Zaolzie, dwujęzyczność, tożsamość narodowa, tożsamość regionalna.

1. Tożsamość

Pojęcie tożsamości ma charakter interdyscyplinarny. Problematyka tożsamości skupia uwagę filozofów, psychologów, socjologów, antropologów, politologów, lingwistów, jak również pedagogów o różnych orientacjach teoretycznych, dlatego też wokół samej definicji pojęcia tożsamości istnieje wiele niejasności (Ogrodzka-Mazur, 2001). Definicje pojęcia tożsamości różnią się w zależności od tego, z jakiej perspektywy tożsamość jest rozważana. Istnieje także dużo wieloznaczności i nieprecyzyjności w zakresie tego pojęcia (Grabowska, 1997).

W konstrukcji teoretycznej podjętych rozważań przyjmuję psychologiczną perspektywę badawczą oraz odwołuję się do koncepcji wielopłaszczyznowej

i ustawicznie kreującej się tożsamości wg Jerzego Nikitorowicza; zdaniem badacza tożsamość stanowi zbiór charakterystycznych właściwości, o nierównej jakości, układających się w dopełniające się płaszczyzny, które kultura i edukacja integruje, przenika wszystkimi płaszczyznami, chroniąc ich odrębność przed konfliktami oraz zapewnia ich rozwój (Nikitorowicz, 2001, s. 15–35).

Proces kształtowania tożsamości jest złożony, niekończący się, dynamiczny, zmienny kontekstualnie, wielokierunkowy, więc konstruowanie tożsamości jest ustawicznym procesem odczytywania sytuacji, twórczego uczestnictwa w kulturze i jej kreowania (Nikitorowicz, 2003, s. 55–64).

Problem tożsamości kulturowej ujawnia się wyraźnie w społecznościach żyjących na terenie pogranicza, na styku dwóch kultur. Teren pogranicza, zdaniem J. Nikitorowicza, wyzwala z jednej strony poczucie tożsamości kulturowej, a z drugiej powoduje zagrożenia: przede wszystkim lęk przed nietolerancją grupy dominującej, konflikty, zjawisko dystansu kulturowego, które może się ujawniać na styku kultur pogranicza i powodować zmiany rozwoju tożsamości jednostki (Nikitorowicz, 1995).

Wielokulturowość i zróżnicowana tożsamość kulturowa wymagają tolerancji i poznania jednostek ludzkich, grup, środowiska kulturowego, co czasami nie następuje samoczynnie i bez konfliktów czy oporów (Nikitorowicz, 2003, s. 62–64). Według stanowiska teoretycznego reprezentowanego przez P. Boskiego, rozwijający się w jednostce dystans kulturowy i zmiany tożsamości jednostki mogą utrudniać proces społecznej identyfikacji i prowadzić do dwukulturowości, porzucenia tożsamości pierwotnej lub nabycia np. tożsamości negatywnej (Boski, 2009; Baran, Boski, 2016).

Biorąc pod uwagę zróżnicowane kulturowo obszary pogranicza, można wyróżnić następujące typy tożsamości kulturowej (Nikitorowicz, 1995, s. 83–86):

- silną identyfikację z dwiema kulturami,
- silną identyfikację z dominującą kulturą,
- silną identyfikację z etniczną grupą mniejszościową,
- brak identyfikacji z którąkolwiek grupą,
- poczucie własnej przynależności regionalnej, umożliwiające budowanie tożsamości wielokulturowej.

1.1. Teoria zachowań tożsamościowych

Perspektywą określającą prawidłowości warunkujące kształtowanie się poczucia tożsamości w zmieniających się warunkach pogranicza jest zarys teorii zachowań tożsamościowych (TZT) opracowany przez profesora T. Lewowickiego w 1995 roku, umożliwiający całościowe i jednocześnie porównawcze ujęcie procesów i zjawisk występujących w regionach pogranicza (Lewowicki, 1995).

Teoria zachowań tożsamościowych wyróżnia następujące obszary tożsamości (Lewowicki, 1995, s. 13–26, 1995, s. 51–63):

- 1) obszar obejmujący identyfikację z grupą społeczną, jej losami historycznymi i terytorium, które zamieszkują czy są z nim związani,
- 2) obszar wyznaczający się określonym językiem, poczuciem odrębności, kulturą czy tradycją ludową oraz wiedzą o dorobku duchowym i materialnym danej społeczności,
- 3) obszar kojarzony z historycznym pochodzeniem i charakterystycznymi cechami grupy społecznej oraz istniejącymi w niej stereotypami,
- 4) obszar dotyczący sytuacji gospodarczo-ekonomicznej i standardów życia,
- 5) obszar związany z potrzebami, aspiracjami, preferencjami wartości,
- 6) obszar uwzględniający kontekst światopoglądowy, społeczny, polityczny, gospodarczy.

1.2. Tożsamość narodowa

Tożsamość narodowa jest definiowana jako poczucie odrębności wobec innych narodów. Poczucie odrębności jest kształtowane przez czynniki narodotwórcze, np. symbole narodowe, język, historię narodu, kulturę, stosunek do dziedzictwa kulturowego, terytorium (Kornacka-Skwara, 2011, s. 113).

Badanie tożsamości narodowej na terenie Zaolzia jest z kilku względów szczególnie interesujące. Teren Zaolzia ma wiele cech społecznych, kulturowych i historycznych, które wiążą go z podobnymi terenami na świecie, a zarazem posiada cechy tylko sobie właściwe. Śląsk Cieszyński należy do terenów na pograniczu, podobnie jak np. Alzacja i Lotaryngia we Francji czy mniejszość węgierska na Słowacji (Kowalczyk, 1992). Wyżej wspomniane przypadki były podyktowane zmianami historycznymi, społecznymi i politycznymi – tereny te przechodziły spod władzy własnego państwa obejmującego cały naród do państwa sąsiadów. Ważne są również na tych terenach wpływy sąsiedniego narodu na świadomość społeczności, która znalazła się w jego odrębnie. Dlatego spotykamy się tutaj z wyraźnie rozwiniętą tożsamością narodową, ale ważna jest również świadomość własnej kresowej sytuacji i tożsamość regionalna. Zwłaszcza w przełomowych okresach dziejów odwoływanie się do historii pełniło na Zaolziu ogromną rolę społeczną, kształtując tożsamość narodową, wpływając na wybory polityczne i postawy wobec władzy zwierzchniej (Kowalczyk, 1992).

1.3. Tożsamość regionalna

Tożsamość regionalna jest szczególnym przypadkiem tożsamości społecznej i kulturowej, która jest oparta o tradycję regionalną. Ważną rolę nadaje wyraźnie zdefiniowane terytorium, jego specyficzne cechy społeczne, kulturowe, gospodarcze, które wyróżniają ten teren spośród innych „małych ojczyzn” (Szczepański, Ślęzak-Tazbir, 2009).

Świadomość regionalna na Zaolziu kształtuje się w związku z odrębnością, która wynika z tego, że Śląsk Cieszyński ma znamiona regionu, co jest wynikiem

rozwoju samodzielnego obszaru, faktów historycznych, długich okresów przynależności politycznej do obcego narodowo państwa (Kowalczyk, 1992). Społeczność zamieszkująca Śląsk Cieszyński ma znamiona wspólnoty regionalnej, która według Janusza Burszty jest „ukształtowaną grupą ludzką, cechującą się odrębnym językiem (lub tylko gwara), ukazującą swoiste cechy własnej kultury, mającą własną nazwę oraz poczucie odrębności w stosunku do analogicznych grup innych” (Burszta, 1974, s. 12).

Najważniejszymi elementami tworzącymi wspólnoty regionalne są (Burszta, 1974):

- wspólne terytorium,
- wspólna kultura (język, strój, obyczaje, tradycja),
- poczucie przynależności i odrębności od innych.

2. Zasady wyodrębnienia regionu Śląska Zaolziańskiego

Tożsamość narodowa i regionalna polskiej mniejszości narodowej na terenie Zaolzia ukształtowała się w ciągu kilku wieków. Jej członkowie są świadomi własnej odrębności narodowej, opartej na wspólnej przeszłości, historycznym pochodzeniu, które odróżniają ich od ludności czeskiej zamieszkującej również ten region. Członkowie polskiej mniejszości narodowej na Zaolziu uważają za ważne związki z terytorium, na którym mieszkają. Na kulturę Zaolzia miało wielki wpływ odcięcie tego terenu od dominujących tendencji rozwojowych polskiej kultury, dlatego na terenie Zaolzia tworzyła się własna lokalna kultura. Z tego powodu w tym regionie przejawia się charakterystyczny element konserwatyzmu, który można zaobserwować w przejawach twórczości regionalnej, kulturze, języku opartym na dawnych polskich tradycjach ludowych. Możemy powiedzieć, że odrębności regionalne mają postać lokalnego patriotyzmu, który jest wynikiem braku zainteresowań Polski losami Zaolzia (Kowalczyk, 1992).

Dla Śląska Cieszyńskiego charakterystyczny jest ruch regionalistyczny, który pojawia się jako opozycja wobec większych całości terytorialnych i jest pewną formą obrony przed obcym naciskiem (Kowalczyk, 1992).

2.1. Język

Do podstawowych cech określających przynależność do regionu i – możemy powiedzieć – do polskiej mniejszości narodowej należy język. Język, którym posługują się ludzie, najlepiej pozwala odróżnić tych, co są „tu stela” ,od tych, co nie są „tu stela”. Ludność, która się posługuje gwara, jest ludnością autochtoniczną (Kowalczyk, 1992). Na terenie Zaolzia przywiązanie ludzi autochtonicznych, przede wszystkim Polaków, do gwary jest bardzo silne. Ludzie ci są ostoją gwary, która jest często określana (np. Kadłubiec, Milerski, 2001, Bogocz, 1998) jako pierwszy język zdecydowanej większości polskich rodzin zaolziańskich

w kontaktach nieoficjalnych. Gwara ma tu historię wielowiekową, która mimo zmian losów tej ziemi zostawała podstawowym środkiem porozumiewania się.

Dawniej gwara była identyfikatorem tożsamości regionalnej. Człowiek, mówiąc gwara, dawał do zrozumienia, że jest z Zaolzia. Współcześnie zaś gwara jest wyznacznikiem regionalności, ale i narodowości, ponieważ człowiek mówiący gwara wskazuje na polskie korzenie (Kadłubiec, Milerski, 2001).

Jednak według Ireny Bogocz z Uniwersytetu Ostrawskiego, która przeprowadziła badania nad językiem najmłodszych Polaków uczęszczających do przedszkoli, szkół podstawowych i średnich z polskim językiem nauczania na Zaolziu, gwara tej generacji jest „naszpikowana bohemizmami”. Zapożyczenia z języka czeskiego mają charakter interferencji słownikowych, obejmują określenia, których tradycyjna gwara nie posiada, lecz nie powodują zmiany gwary cieszyńskiej na przejściową, ponieważ nie naruszają jej systemu gramatycznego i fonologicznego (Bogocz, 1998).

Według profesora Miodka, gwara nie jest gorsza od języka ogólnego, ponieważ język literacki i nasza mowa ojczysta wyrosły z odmian gwary. Rezygnacja z gwary byłaby dla systemu językowego stratą, dlatego, że gwary, zwykle te najbardziej archaiczne, jak gwara śląska, zachowały do dzisiejszych czasów takie formy i kategorie gramatyczne, których język polski już nie używa (Miodek, 1991).

2.2. Folklor

Drugą ważną cechą regionu, odróżniającą go pod względem etnograficznym od regionów sąsiednich, jest folklor. Części folkloru (muzyka, stroje, literatura ustna ludu, zwyczaje, wiedza ludowa, zabobony, przysłowia, legendy, muzyka, pieśni, sztuka) pozwoliły Zaolzianom kształtować świadomość własnej odrębności etniczno-kulturowej, tożsamość regionalną (Szyndler, 2011). Coraz rzadziej można się jednak spotkać z folklorem w jego naturalnej postaci. Na Śląsku Cieszyńskim spotykamy się ze szczególną obfitością przysłów i zwrotów przysłowiowych (Kowalczyk, 1992).

Zbieractwo materiałów folklorystycznych i badania folklorystyczne są na Śląsku Cieszyńskim przeprowadzane już od połowy XIX wieku. Penetracja folkloru muzycznego była rozpoczęta nawet nieco wcześniej, w roku 1819. Badania te przeprowadziło wielu folklorystów, etnografów, wśród nich Józef Firla, Bohumił Hoff, Andrzej Cinciała, Jan Tacina, Karol i Andrzej Hławiczkanie, Alina Kopoczek czy Karol Daniel Kadłubiec (Szyndler, 2011).

3. Rozwijanie tożsamości dzieci i młodzieży

Przedmiotem moich badań była tożsamość narodowa i regionalna uczniów szkół podstawowych i przedszkoli z polskim językiem nauczania w Republice Czeskiej, na Zaolziu. Głównym celem badania było sprawdzenie, jak rodzice

wspomagają rozwijanie tożsamości narodowej i regionalnej dzieci objętych edukacją wczesnoszkolną i wychowaniem przedszkolnym w szkołach z polskim językiem nauczania na Zaolziu.

W celu uzyskania informacji na ten temat postanowiłam posłużyć się metodą sondażu diagnostycznego, techniką ankiety, która została skierowana do rodziców dzieci szkoły podstawowej z polskim językiem nauczania w Karwinie oraz do przedszkola z polskim językiem nauczania w Karwinie. Ogółem badaniami objęto 203 osoby. Ankieta składała się z 35 pytań, 19 z nich było otwartych.

Większość uczniów uczęszczających do szkoły podstawowej i przedszkola z polskim językiem nauczania w Karwinie jest narodowości polskiej. Ich rodzice i dziadkowie również w większości deklarują narodowość polską, aczkolwiek struktura narodowościowa rodzin objętych badaniem jest często złożona. Rodzin czysto polskich, w których rodzice i dziadkowie deklarują narodowość polską, jest tylko 38,5%. Najlicniejszą grupą są uczniowie z rodzin mieszanych narodowościowo. W tych rodzinach jeden z rodziców deklaruje narodowość polską, a drugi rodzic deklaruje narodowość czeską. Rodzin mieszanych narodowościowo jest 61,5%.

Opisane wyniki badań wskazują na złożoną kwestię narodowości obywateli na Zaolziu. Ludność deklarująca polską narodowość na co dzień obcuje z czeską większością, a wynikiem tego są liczne małżeństwa mieszane. Socjolog Halina Rusek uważa, że w małżeństwach mieszanych partner wywodzący się z mniejszości narodowej ulega wpływom partnera z grupy większościowej, dochodzi u niego do asymilacji narodowej (Rusek, 1997). Według wyników moich badań stwierdzam, że czasami tak bywa, ale nie zawsze.

Narodowość badanych, ich rodziców i dziadków, jest tylko jednym elementem przeprowadzonego badania.

3.1. Język używany w domu

Większość rodziców (66%) zadeklarowała, że mówi w domu gwarą. Częściej posługują się nią matki (70%) niż ojcowie (62%). Mniej rodziców (29,5%) mówi w domu w języku czeskim. Ojcowie (50%) częściej niż matki (9%) rozmawiają po czesku. Z wyników badań wynika, że mniej rodziców mówi w domu w języku polskim (33%) niż gwarą. Częściej posługują się nim matki (56%) niż ojcowie (44%).

W kontaktach z dziadkami również najczęściej używana jest gwara (64%). Używają jej więcej matki (68%) niż ojcowie (60%). Z wyników badań wynika, że ojcowie (50%) w większej mierze niż matki rozmawiają z dziadkami w języku czeskim. Dużo mniej matek (12%) rozmawia z dziadkami w języku czeskim. Badania wykazały, że matki częściej niż ojcowie deklarują polską narodowość. W wynikach badań znajduję tendencję, że przy decydowaniu, czy zapisać dziecko do polskiej, czy do czeskiej szkoły, ważniejsza jest narodowość matki niż ojca. Owszem, Tadeusz Siwek stwierdza, że częściej pozostają przy polskiej

narodowości dzieci pochodzące ze związków Polaków z Czechkami niż Polek z Czechami (Siwek, 1995).

Ważną rolę w decydowaniu, czy zapisać dziecko do polskiej, czy do czeskiej szkoły, grają językowe umiejętności umożliwiające komunikowanie się w języku polskim rodziców deklarujących narodowość czeską. Jak pokazują wyniki badań, większość rodziców deklarujących narodowość czeską mówi również po polsku, aczkolwiek z błędami (87%). Wszyscy rodzice, którzy zadeklarowali narodowość czeską, rozumieją, kiedy ktoś mówi po polsku. Większość rodziców deklarujących narodowość czeską potrafi z łatwością przeczytać polski tekst (87%) i również potrafi pisać po polsku (80%).

Większość rodziców (66%) zadeklarowała, że zmieniają język, którym mówią, w stosunku do sytuacji oraz w zależności od tego, z kim i gdzie rozmawiają. Gwary używają rodzice najczęściej w domu i z przyjaciółmi mówiącymi gwarą. Ze znajomymi mówiącymi po czesku czy w urzędach również często, ale nie w stu procentach. W pracy rodzice rozmawiają po czesku. W szkole zwykle rozmawiają po polsku, ale czasami również gwarą, w zależności od wzajemnych relacji z osobami, z którymi w szkole rozmawiają, i formalności czy nieformalności rozmowy (w nieformalnej rozmowie z osobą dobrze znaną rodzic nawet w szkole używa gwary). Większość rodziców (66%) także wskazała, że nawet w domu zmieniają język, którym mówią, w stosunku do sytuacji. Sytuacje te określają następująco: „po polsku mówimy przy odrabianiu lekcji domowych, w pozostałych sytuacjach mówimy w domu gwarą”, „z dziećmi mówię po czesku, a z mężem gwarą”, „jestem Polką, a mąż Czechem, więc z dziećmi komunikuję się po polsku, a mąż rozmawia z nimi w języku czeskim, z mężem między sobą czy z dziadkami rozmawiamy często gwarą”.

3.2. Dwujęzyczność

Dwujęzyczność jest standardem w opisywanych rodzinach. Większość rodziców jest według wyników badań mniej czy bardziej dwujęzyczna, więc widzą w dwujęzyczności korzyści. Tacy rodzice chcą, żeby ich dzieci również były dwujęzyczne. Dla badanych rodziców dwujęzyczność jest czymś całkiem zwyczajnym i naturalnym.

Rodzice uważają, że dwujęzyczność jest potrzebna i dlatego rozwijają ją u swoich dzieci. Niektórzy rodzice (35%), częściej ci deklarujący narodowość czeską, żyjący w związku małżeńskim z rodzicem deklarującym narodowość polską, stwierdzają nawet, że zapisali swoje dziecko do szkoły podstawowej z polskim językiem nauczania czy do przedszkola z polskim językiem nauczania nie z tego powodu, iż czują się Polakami, lecz dlatego, że uważają dwujęzyczność za bardzo korzystną, zwłaszcza na pograniczu. Dwujęzyczność daje dzieciom większe możliwości przy wyborze przyszłych studiów oraz jest pożądana na rynku pracy, zwłaszcza w sytuacji „kiedy prawdziwa polsko-czeska granica już tak naprawdę nie istnieje”.

Rodzice starają się rozwijać dwujęzyczność u swoich dzieci. Jak pokazują wyniki badań, dwujęzyczność jest najczęściej rozwijana przez czytanie książek (100 %), oglądanie telewizji (100%), słuchanie muzyki (47%), uczęszczanie do teatru (40%), a także wizyty w Polsce.

3.3. Tożsamość narodowa, tożsamość regionalna

Oprócz rozwijania umiejętności językowych, rodzice również zapoznają dzieci z czeską (100%), polską (87%) i regionalną kulturą (90%) oraz obyczajami. Często w domach kultywują tradycje regionalne (87%), czeskie (100%) i polskie (93%). We współpracy z PZKO, szkołą czy przedszkolem rodzice, dzieci i dziadkowie uczestniczą w tradycyjnych polskich zabawach, np. andrzejkach, jak również w imprezach związanych z kulturą lokalną, np. wiankach, Maju nad Olzą czy Górolskim Świącie.

Rodzice są zainteresowani własną małą ojczyzną i jest dla nich ważne zapoznanie dzieci z przeszłością swojego regionu (90%), jego historią, pisarzami oraz powieściami z nim związanymi, np. Józefem Ondruszem i jego *Cudownym chlebem*, czy Gustawem Morcinkiem. U badanych rodzin charakterystyczne jest zainteresowanie sprawami kraju macierzystego (87%), a przede wszystkim współczesnej Polski, aczkolwiek najważniejsze dla badanych rodziców są aktualne sprawy państwa czeskiego (100%).

4. Niejednoznaczna tożsamość narodowa

Dzieci uczą się języka swoich rodziców, a przy okazji poznają także kulturę i tradycje, które ci rodzice „wynieśli ze swego domu rodzinnego”, natomiast ich rodzice przejmują te tradycje od swoich rodziców, podtrzymują to, co przekazali im przodkowie. Poznanie języka, kultury i tradycji rozwija ich tożsamość narodową czy regionalną. W związku z tym, w przypadku dzieci dwujęzycznych, a nawet trójjęzycznych – jeżeli gwarę zidentyfikujemy jako język – tożsamość narodowa jest niejednoznaczna.

Taka tożsamość była już w latach 90. XX wieku opisana przez Halinę Rusek. Zwróciła ona uwagę na dwuwymiarowość tożsamości etniczno-kulturowej Zaolzian deklarujących narodowość polską. Członkowie tej mniejszości codziennie uczestniczą w kulturze czeskiej i polskiej (Rusek, 1997). A. Szyfer nazywa Zaolzian deklarujących polską narodowość „grupą buforową”, która jest nasycona cechami kulturowymi czeskimi i polskimi (Szyfer, 1997). Niejednoznaczna tożsamość narodowa była zbadana również w 2008 roku przez Alinę Szczurek-Bohutę (2009). W owych badaniach zdecydowana większość uczniów ze szkół z polskim językiem nauczania w Republice Czeskiej określała swoje deklaracje tożsamościowe na poziomie regionalnym: „czuję się Zaolzianinem, Ślązakiem” (59,8%).

Te tendencje również opisały A. Szczurek-Boruta i Barbara Grabowska w 2009 roku, zbadały, że 29,9% uczniów ze szkół z polskim językiem nauczania w Republice Czeskiej czuje się Zaolzianinem, 29,9% czuje się Ślązakiem, 22,0% Czechem i tylko 16,9% czuje się Polakiem. Pewna grupa badanych stwierdziła, że czują się w połowie Polakiem i w połowie Czechem (Szczurek-Boruta, Grabowska, 2009). Według badania przeprowadzonego przez J. Suchodolską w 1995 roku młodzież ze szkół z polskim językiem nauczania mieszkająca na Zaolziu wykazuje silny stopień identyfikacji z regionem (89%), który traktuje jako swoją Ojczyznę, aczkolwiek uważa się za etnicznie polską i identyfikuje Zaolzie z częścią Czech. Jest jednak w pełni świadoma, że jej Ojczyzna to nie są Czechy, tylko Zaolzie (Suchodolska, 1995). Według badania przeprowadzonego przez Halinę Rusek w 1997 roku również stwierdzono, że młodzież mieszkająca na Zaolziu, a deklarująca polską narodowość, mówi o silnych więzach z Polską, ale za swoją ojczyznę uznaje państwo czeskie (Rusek, 1997).

Według Barbary Grabowskiej wyniki tych badań mogą świadczyć o osłabieniu więzi narodowej, ale można je też uznać za formę zastępczą tych więzi. Badania pokazały, że dla uczniów szkół z polskim językiem nauczania w Republice Czeskiej najważniejsza jest tożsamość regionalna. „Tożsamość regionalna wiąże się z pozytywnym obrazem własnym i grupy odniesienia, w której jednostki znajdują oparcie. Jest ona także źródłem spójności i zarazem bodźcem do aktywności na rzecz regionu i własnej grupy, w tym przypadku grupy mniejszości narodowej” (Szczurek-Boruta, Grabowska, 2009, pp. 46–47). Według T. Siwka opisywany regionalizm mniejszości narodowej może być powodem lub konsekwencją zjawiska zamykania się we własnym środowisku i na własnym terenie (Siwek, 1992).

Podsumowanie

Jak wynika z przeprowadzonych badań własnych, rodzice wspomagają rozwijanie identyfikacji narodowej i regionalnej dzieci polskich na Zaolziu. Nie ma tu różnicy, czy jest to małżeństwo ludzi deklarujących narodowość polską, czy małżeństwo mieszane. W dzisiejszych czasach także rodzice deklarujący czeską narodowość, żyjący w małżeństwie z osobą deklarującą polską narodowość, decydują się na zapisanie dzieci do przedszkola czy szkoły podstawowej z polskim językiem nauczania. Opisywanej tendencji sprzyja sytuacja na rynku pracy.

Dla rodziców dwujęzyczność jest ważna, tj. dzisiaj dwujęzyczność to częsty powód posyłania dzieci do szkół czy przedszkoli z polskim językiem nauczania. Rodzice widzą plusy dwujęzyczności w tym, że umiejętność posługiwania się językiem polskim i czeskim wspomaga na rynku pracy. Rodzice chcą, by ich dzieci uczęszczały do polskiej szkoły nie tylko dlatego, że czują się Polakami, ale głównie dlatego, że widzą plusy dwujęzyczności, a klasy liczące kilkoro dzieci, gdzie nauczyciel może sobie pozwolić na indywidualne podejście do uczniów, są

dotychczasowym argumentem. Rodzice uważają, że nauczyciele w szkołach z polskim językiem nauczania mają więcej czasu dla uczniów oraz na współpracę z ich rodzicami, co owocuje znacznym ograniczeniem problemów wychowawczych.

Rodzice, rozwijając umiejętność dwujęzyczności u swoich dzieci, zachęcają je również do poznawania obu kultur – czeskiej i polskiej. Zapoznają je także z kulturą lokalną, gwarą i folklorem. Tożsamość regionalna i przynależność do regionu u Zaolzian deklarujących polską narodowość jest bardzo ważna. Wychowanie w dwoistości kulturowej i dwujęzyczności prowadzi czasami do podwójnej identyfikacji narodowej, gdzie niektórzy Polacy zaolziańscy nie potrafią powiedzieć, która kultura jest im bliższa.

Bibliografia

- Baran, M., Boski, P. (2016). Czy „Inny” musi być zawsze obcy? Wpływ dystansu kulturowego na postawy etnicznych Polaków wobec osób czarnoskórych i ich kategoryzację. *Psychologia Społeczna*, 2 (37), 136–159.
- Bogocz, I. (1998). *Świadomość językowa najmłodszej generacji Polaków na Zaolziu*. Ostrava: Uniwersytet Ostrawski.
- Boski, P. (2009). *Kulturowe ramy zachowań społecznych*. Warszawa: PWN.
- Burszta, J. (1974). *Kultura ludowa – kultura narodowa. Szkice i rozprawy*. Warszawa: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza.
- Grabowska, B. (1997). Tożsamość narodowa młodzieży na Śląsku Cieszyńskim. W: Z. Jasiński (red.), *Dziedzictwo kulturowe* (s. 106–119). Opolska Oficyna Wydawnicza,.
- Szyfer, A. (1997). Tożsamość kulturowa. Implikacje teoretyczne i metodologiczne. *Studia Etnologiczne i Antropologiczne*, 1, 158–167.
- Kadłubiec, K.D., Władysław, M. (2001). *Cieszyńska ojczyzna polszczyzna*. Czeski Cieszyn – Cieszyn: PROprint, sp.z.o.o.
- Kornacka-Skwara, E. (2011). Tożsamość narodowa w świetle przemian kulturowych. *Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Pedagogika*, 20, 113–120.
- Kowalczyk, J. (1992). *Po drugiej stronie Olzy. Przemiany zasad samookreślenia polskiej ludności Śląska Cieszyńskiego w świetle prasy*. Warszawa: Stowarzyszenie Redaktorów.
- Lewowicki, T. (1995). O badaniach społeczności pogranicza – od parcjalnych opisów ku elementom teorii zachowań tożsamościowych (s. 13–27). W: J. Nikitorowicz (red.), *Edukacja międzykulturowa – w kręgu potrzeb, oczekiwań i stereotypów*. Białystok: Wyd. Uniwersyteckie „Trans Humana”.
- Miódek, J. (1991). *Śląska ojczyzna polszczyzna*. Katowice: Uniwersytet Śląski.
- Nikitorowicz, J. (2001). Wieloplaszczyznowa i ustawicznie kreująca się tożsamość w społeczeństwie wielokulturowym a edukacja międzykulturowa

- (s. 15–35). W: J. Nikitorowicz, M. Sobecki, D. Misiejuk (red.). *Kultury tradycyjne a kultura globalna, konteksty edukacji międzykulturowej*. Białystok: Trans Humana.
- Nikitorowicz, J. (2003). Typy tożsamości człowieka w społeczeństwie zróżnicowanym kulturowo. *Chowanna, 1*, 50–66.
- Nikitorowicz, J. (1995). *Pogranicze – Tożsamość – Edukacja międzykulturowa*. Białystok: Trans Humana.
- Ogrodzka-Mazur, E. (2001). Kategoria tożsamości w analizach zmiany społecznej. Implikacje pedagogiczne do badań edukacji międzykulturowej (s. 162). W: T. Lewowicki, E. Ogrodzka-Mazur, *W poszukiwaniu teorii przydatnych w badaniach międzykulturowych*. Cieszyn: Uniwersytet Śląski Filia w Cieszynie.
- Rusek, H. (1997). *Kulturowe wzory życia polskich rodzin na Zaolziu a asymilacja. Studium socjologiczne*. Katowice: Uniwersytet Śląski.
- Siwek, T. (1992). Pole kontaktów młodzieży z polskiej i czeskiej części Śląska Cieszyńskiego, *Przegląd Polonijny, 4*, 167.
- Siwek, T. (1995). Małżeństwa Polaków w Republice Czeskiej, *Zwrot, 9*, 27.
- Suchodolska, J. (1995). Identyfikacja z regionem a plany młodzieży Pogranicza (s. 41–48). W: T. Lewowicki (red.), *Spoleczności młodzieżowe na pograniczu*, Cieszyn: Uniwersytet Śląski – Filia w Cieszynie.
- Szczepański, M.S., Słęzak-Tazbir, W. (2009). Kulisi naszych czasów. Między ciągłością i zmianą – metamorfozy tożsamości indywidualnych i zbiorowych (s. 24). W: L.M. Nijakowski (red.), *Etniczność, pamięć, asymilacja*. Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe.
- Szczurek-Boruta, A. (2009). Poczucie tożsamości kulturowej młodzieży i edukacja międzykulturowa na pograniczu polsko-czeskim (s. 91–104). W: H. Rusek, A. Pieńczak, J. Szczyrbowski (red.), *Dziedzictwo kulturowe jako klucz do tożsamości pogranicza polsko-czeskiego na Śląsku Cieszyńskim*. Cieszyn: Offsetdruk i Media sp. z o.o.
- Szczurek-Boruta, A., Grabowska, B. (2009). Dynamika kształtowania się tożsamości młodzieży – ku tożsamości wzbogaconej (s. 9–18). W: B. Grabowska, T. Lewowicki, E. Ogrodzka-Mazur, A. Szczurek-Boruta (red.), *Poczucie tożsamości i stosunek młodzieży do wybranych kwestii społecznych – studium z pogranicza polsko-czeskiego*. Cieszyn – Warszawa – Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Szyndler, M. (2011). *Folklor pieśniowy Zaolzia. Uwarunkowania, typologia i funkcje*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

National and regional identity of children and young people in Zaolzie

Summary

The main purpose of this research was to check how parents support the development of national and regional identity of children covered by primary school education and pre-school education in schools with Polish language as teaching language in the region of Czech part of Teschen Silesia.

In order to obtain information on this topic, I decided to use the method of a questionnaire survey, which was addressed to the parents of primary school children with the Polish language of instruction in Karviná and to the kindergarten with the Polish language of instruction in Karviná. The research study is situated in the border region of Karviná, a region in which Polish and Czech influences have coexisted for centuries. The research was carried out during the school year 2017/2018.

Keywords: Czech part of Teschen Silesia, bilingualism, national identity, regional identity.